

ELHÁRÍTÓ MECHANIZMUSOK
Pszichoanalízis és politika találkozásai Hajdu Lilly
életútjának tükrében*

Borgos Anna

Pszichoanalízis és politika (társadalom/történelem) sokszor és sokféleképpen kapcsolódtak össze a huszadik század eleje óta. Ez a kapcsolat olykor gyümölcsöző volt, de többnyire ellentmondásos vagy kifejezetten ellenséges. A magyarországi pszichoanalízis történetén keresztül voltaképpen egy sajátos nézőpontból megírható a huszadik század magyar társadalom- és politikatörténete is. Hajdu Lilly, az egyik első magyar női pszichoanalitikus élettörténete sűrített dokumentuma ezeknek a kereszteződéseknek; élesen demonstrálja, hogyan hatja át a történelem, az aktuális ideológia a tudományos életet, és hogyan határoz meg egy személyes és szakmai életutat. A nőiség, a zsidóság és a pszichoanalízis huszadik századi „receptiója” egyaránt nehezített volt – mindegyiknek része volt elutasításban, korlátozásban, az elhallgatástól egészen a megsemmisítés veszélyéig. Feltehetőleg bármely huszadik századi analitikus pályáján megtalálhatók hasonló ütközési pontok, Hajdu Lillyt azonban különböző életszakaszaiban különösen nehéz, olykor drámai helyzetek elé állították a történelmi és (szakma)-politikai változások. A tanulmány az ő életútját rekonstruálja a szár-

* A tanulmány az OTKA K79146 számú, „A pszichoanalízis mint a humán tudományok paradigmája – Történelmi és elméleti vizsgálódások” című kutatási projektjének keretében készült.

Ezúton is szeretném kifejezni köszönetemet Gimes Juditnak a munkámhoz nyújtott folyamatos segítségéért. Ugyancsak köszönöm Kende Éva, Kovai Melinda és Paneth Gábor értékes információit és kommentárjait.

mazási, nemi, szakmai és politikai identitások problematikus keresztmetszetében.

Család, szellem, szerelem

Hajdu Lilly Miskolcon született 1891-ben, alsó-középosztálybeli, erősen asszimilálódóban lévő zsidó családban, Hochmann Max (Hajdu Miksa) miskolci kereskedő és Kellner Terézia harmadik gyermekeként. Bár édesanyja még megtartotta a zsidó ünnepeket, de a gyerekek már nem kaptak vallásos nevelést. A századforduló körül magyarosították a nevüket Hochmannról Hajdura. (Az 1899-es tanévben még Hochmann Lilike, 1902-től már Hajdu Lilly néven szerepel az iskolai bizonyítványban. Lásd Révész, 1998, 427.) Az elemi iskola első két osztályát Debrecenben és a miskolci izraelita leányiskolában járta, a harmadikat, 1899-től a budapesti, Külső-Váci úti iskolában. Két nővére és két öccse volt. Az egyik öcs, Gyula, a húszas években Brazíliába vándorolt, ahol kazeingyárat alapított. A másik, László, kereskedő lett, és 1956 után szintén Brazíliába került. A szülők között még a hagyományos (nemi) szerepek érvényesültek, ugyanakkor feltűnő, hogy a gyerekek közül ketten is egyetemre kerültek, még hozzá a lányok, Margit és Lili (a harmadik nővér, Erzsébet, nem tanult tovább).

Hajdu Lilly 1909-ben kezdte meg orvosi egyetemi tanulmányait (nővére, Margit, három évvel korábban). Ekkor az egész országban összesen 326 női egyetemi hallgató volt. (Mintegy 2%-a a fiúkénak, bár ez az arány a következő években gyorsan emelkedett. Lásd Karády, 1994, 192.) A tanulás lehetősége, támogatása nyilvánvaló fontossággal bírt a család számára. Ugyanakkor a dolog szokatlanságát (nők az egyetemen) jelzi egy 1906-os apai levél (a nővérnek), mely a tanulásra való biztatás mellett „erkölcsi” aggodalmaknak is hangot ad; mintha az egyetem szabad, szellemileg nyitott és koedukált légköre – és talán maguk a stúdiók is – valamiféle fenyegetést hordoznának a lányok „ártatlanságára” nézve:

„Kezdd meg friss és újult erővel, és folytasd tanulmányaidat kedvvel, szorgalommal, kitartással, ne rettenj vissza, bármily nehezedre esnék is az. Birkózzál meg mindazon nehézséggel, mi utadba tör, küzdj le mindent, mert csak a nehéz és fáradságos munka után fogod majdan

élni annak a fáradozásnak kellemes pihenését. De egyet soha el ne felejt, és folyton szem előtt tarts, hogy csak egy nő vagy, mégpedig olyan igazi, tisztességes család sarja, akiről büszkeséggel mondhatom, hogy úgy kedves, drága anyád, mint az én részemről, családjunkban egy parányi szenny soha be nem piszkolta erkölcsösségünket.”

Hajdu Lilly az egyetemi évek alatt kerül aktív kapcsolatba a századelő egyik legjelentősebb szellemi műhelyével, a Galilei Körrel, nővére és annak későbbi férje, Kende Zsigmond révén, aki a kör egyik alapítója és első főtítkára volt (lásd Kende, 1974). A Polányi Károly által „girondista” jelzővel illetett, a kommunistáktól még távolabb álló, nagyrészt orvostanhallgatókból álló nemzedékhez tartozik; részt vesz az összejöveteleken, a programok szervezésében, egy időre jegyzőnek is megválasztják. A kör révén ismeri meg személyesen Adyt, és ez az ismeretség életreszló rajongássá válik. (Ady több kötetét is dedikálja Hajdu Lilly számára.¹)

Ekkor válik szorossá a kapcsolata későbbi férjével, Gimes Miklós orvostanhallgatóval (nővére évfolyamtársával) is, aki 1911-12 között a Galilei Kör főtítkára volt. (Egyébként távoli rokonok voltak, már gyerekkoruktól ismerték egymást: Hajdu Lilly Gimes Miklós másodnagynénje volt, de a generációk összecúsúszása miatt Gimes volt az idősebb.) Kapcsolatuk kezdetéről, az 1910 és 1913 közötti időszakból fennmaradt intenzív levelezésük Hajdu Lillytól származó fele. (Gimes Miskolcon és Pécsen körorvoskodik ez idő tájt néhány hónapot, de Pesten is gyakran váltanak leveleket, üzeneteket.) A levelekből kirajzolódik a húsz év körüli Hajdu Lilly személyisége, alakuló „világzemlélete”, önmagához és környezetéhez (leginkább persze Gimeshez) való viszonya. A levelezés, a monológ és dialógus köztes formája az önkezés, önmegfogalmazás, önprezentáció terepe is. Az érzelmileg fűtött, olykor patetikus hangú szerelmeslevelekben rendkívül (ön)tudatos, analizáló, már-már hűvös megnyilvánulások is sorakoznak; erre ő maga is reflektál, küzd benne az érzelmes és a tudatos, a „nőies” és a „fiús”. „Tudod, fiú, mi ketten azért nagyon okos emberek vagyunk, még levelezésünket illetően is. Leveleinkben intenzíven foglalkozunk a

¹ Ady Endre: *A menekülő élet* című kötetének dedikációja: „Hajdu Lilinek szeretettel Ady Endre”.